זיווגו של אדם – גזירה מן שמים או לא?

שאלה ראשונה - מפורסם באומה שכל איש ואשה, עוד בטרם לידתם כבר נקבע מראש עם מי יתחתנו. אבל הרמב"ם חולק על עקרון זה. מדוע?

שאלה שניה – האם מותר לאחות צעירה להנשא לאיש בטרם התחתנה אחותה הגדולה?

שאלה שלישית – האם מותר שהורי הבחור יַתְנוּ תנאי שהורי הבת המועמדת יבטיחו לתת סכום כסף גדול, ובלי זה לא יפגישו בין הבחור והבחורה?

תשובות

שתי מקורות בגמרא, ואחד במדרש –
[א] "אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנאמר 'כי לא ינוח שבט הָרֶשַׁע על גורל הצדיקים'. וקשין לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר 'אלוהים מושיב יחידים ביתה, מוציא אסירים בכושרות'. איני? והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת 'בת פלוני לפלוני. בית פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני'. לא קשיא הא בזוג ראשון הא בזוג שני: (סוטה ב, א).

[ב] מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש מן התורה דכתיב 'ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר'. מן הנביאים דכתיב [אצל שמשון] 'ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא'. מן הכתובים דכתיב 'בית והון נחלת אבות, ומה' אשה מַשְׂכֶּלֶת' (מועד קטן יח, ב).

[ג] ובמדרש ויקרא רבה (כט, ח): ר' לוי פתח (תהלים סב) **<u>'אך הבל בני אדם, כזב בני איש, במאזנים לעלות, המה מהבל יחד'</u>**. בנוהג שבעולם מה הבריות אומרים? 'איש פלוני נושא פלונית'. **אך הבל בני אדם!** 'פלונית תנשא לפלוני', **כזב בני איש!** 'המה מהבל יחד'. אמר ר' חייא עד שהן עשוין הבל בתוך מעי אמן, הם יחד".

אבל הרמב"ם מניח לנו יסוד-אמוני שיש בחירה חופשית לכל אחד גם בפעולה זו, ולא נקבע ענין הזיווג מראש על ידי גזירת העליון. כך לשונו בשו"ת (מהד' בלאו, סי' תל"ו):

"כל מעשה בני האדם אינם בגזירה מלפני הבורא, ולפיכך נותנים לו שכר אם הלך בדרך הטובה, ונפרעים ממנו אם הלך בדרך הרעה... וזה שאמרו רז"ל 'הכל בידי שמים' [מדובר] במנהגו של עולם ותולדותיו וטבעו, כגון מיני האילנות וחיות... וכבר הרחבנו בזה בפירוש מסכת אבות (סוף פרק ד, משנה כב) והבאנו ראיות. וכן בתחיילת החיבור הגדול (משנה תורה, הל' תשובה, פרק חמישי). וכל המניח דברים שבארנו, שהם בנויים על יסודי עולם, והולך ומחפש בהגדה מן האגדות או במדרש מן המדרשים או מדברי אחד מהגאונים, עד שימצא מלה אחת ישיב בה [קושיא] על דברינו, שהם דברי דעת ותבונה, אינו אלא מאבד עצמו לדעת.

וזה שאמר לך רבך 'בת פלוני לפלוני, ממון פלוני לפלוני', אם גזירה שוה היא בכל, למה נאמר בתורה 'פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה' (דברים כ, ה). וכי יש בעולם בעל דיעה יסתפק לו דבר זה, אחר מה שכתוב בתורה? [הערת המעתיק: וכן כיצד כהן נושא גרושה? וכן כיצד האיש מחזיר גרושתו אחרי שנשאת לאחר? וכיצד כשר נושא ממזרת?]

אלא כך ראוי למי שהוא מבין, ולבו נכון ליטול דרך האמת. שישים ענין זה המפורש בתורה [שיהיה] עיקר ויסוד, שלא יהרוס הבנין... וכשימצא פסוק מדברי הנביאים או דבר מדברי רז"ל [ה]חולק על עיקר זה וסותר עניין זה, ידרוש ויבקש בעין לבו עד יבין דברי הנביא או החכם... ואם לא ימצא, יאמר 'דברי הנביא הזה, או החכם הזה, איני יודע אותם, ודברים שבגו [פנימיות] הם ואינם על פשוטיהם. וזה שאמרו 'בתו של פלוני לפלוני' דרך שכר או פורענות הוא בא. שאם זה האיש או זאת האשה עשו מצוה שראוי ליתן שכרה בהם זיווג יפה ומשובח, הקב"ה מזווגם זה לזה. וכן אם ראוי להפרע מהם בזיווג שיהיה בו קטטה ומלחמה תמיד, מזווגן [יחד]... [עכ"ל.

יש להביא ראיה לדברי רמב"ם מהמקרא [א] "מה' אשה מַשְׂכֶּלֶת". כלומר זו רק בדרך שכר על מצוותיו. [ב] וכן בענין שמשון' האשה היתה גויה מבנות פלשתים בתמנה (שופטים יד, א). חלילה לומר כי מכשול זה הקב"ה גזר עליו! וכן [ג] אין לנו ללמוד מדברי הרשעים האלו, בתואל ולבן.

כדברים האלו כתב רמב"ם גם בשמונה פרקים [לפני אבות] פרק ח, שם כתב "הכל בידי שמים... מדובר בדברים הטבעיים אשר אין לאדם בחירה בהם, כגון היותו ארוך או קצר, או ירידת הגשמים או עכירות האויר. הכל חוץ מתנועות האדם ותנוחותיו".

הרמב"ם אינו יחיד בדעתו זאת. כך גם העתיק חיד"א (פתח עינים על סנהדרין כב, ב) בשם שבלי הלקט; וכן דעת הר"ן, וכן דעת שו"ת תשב"ץ (ח"ב סי' א) וכן דעת שו"ת חתם סופר (או"ח סי' נ"ה ד"ה ואולי).

על הגמרא הנ"ל בסוטה (ב, א) תירץ המאירי, מבאר משמעות "זיווג א'", "זיווג ב'".

*

שאלה שניה – האם מותר לאחות צעירה להנשא לאיש בטרם אחותה הגדולה התחתנה?

מביאים ראיה לאיסור מדברי לבן הרמאי: "וַיֹּאמֶר לָבָן לֹא יֵעָשֶׂה כֵּן בִּמְקוֹמֵנוּ לָתֵת הַצָּעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה" (בראשית כט, כו).
אבל זה מופרך, שהרי יעקב אבינו הוא שבקש שיתנו לו את רחל, הבת הקטנה. וכי כיצד הוא עבר על דברי התורה? ועוד, הא כיצד נסיק הלכה על פי דברי לבן הרשע? והנה פסק הרב משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה, אבן העזר ח"ב סי' א) שמותר להקדים אח צעיר לפני האח המבוגר. ואדרבה, חז"ל חינכו שיש להזדרז (שמא יקדמנו אחר –מועד קטן יח, ב).

*

שאלה שלישית – האם מותר שהורי הבחור יַתְנוּ תנאי שהורי הבת המועמדת יבטיחו לתת סכום כסף גדול, ובלי זה לא יפגישו בין הבחור והבחורה?

אמרו חז"ל (קידושין ע, א) –
"כל הנושא אשה לשום ממון הויין לו בנים שאינן מהוגנים שנאמר 'בה' בגדו, כי בנים זרים ילדו'....
כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, אליהו כופתו והקב"ה רוצעו. ותנא על כולם אליהו כותב והקב"ה חותם: אוי לו לפוסל את זרעו ולפוגם את משפחתו ולנושא אשה שאינה הוגנת לו" [עכ"ל]

הנה לפנינו דברי שולחן ערוך (אבן העזר, סי' ב) –
לא ישא אדם אשה שיש בה שום פיסול: הגה - כל הנושא אשה **פסולה** משום ממון, הויין לו בנים שאינם מהוגנים. אבל בלאו הכי, שאינה פסולה עליו אלא שנושאה משום ממון, מותר (תשובת ריב"ש סימן ט"ו)... ומי שפסקו לו ממון

הרבה לשדוכין וחזרו בהם, לא יעגן כלתו משום זה ולא יתקוטט בעבור נכסי אשתו, ומי שעושה כן אינו מצליח ואין זיווגו עולה יפה, **כי הממון שאדם לוקח עם אשתו אינו ממון של יושר, וכל העושה כן מקרי נושא אשה לשם ממון**, אלא כל מה שיתן לו חמיו וחמותו יקח בעין טוב ואז יצליחו. (ב"י בשם א"ח).

דברי רמ"א בתחילת דבריו בנוים על דברי הריב"ש, ולפי "ביאור הגר"א" אינם נכונים בהבנת הגמרא. כי בגמרא הנ"ל הם שני נושאים שונים [א] לא לשאת אשה משום ממון. [ב] לא לשאת אשה פסולה. ואין קשר בין ההלכות. ועוד שואל הגר"א כי דברי הרמ"א סותרים את עצמם מהרישא לסיפא.

והסכים "ערוך לנר" (על נדה ע, ע"ב) לפירושו של הגר"א. אין לשאת אשה משום ממון רב שתביא איתה.

ומי שכבר נהג לדרוש כסף, סומך על הרמ"א והריב"ש.